BİBLİYOGRAFYA :

Sicill-i Osmânî, III, 396; *Hediyyetü'l-ʿârifîn,* I, 489; *Osmanlı Müellifleri,* I, 379-381; Kehhâle, *Muʿcemü'l-müʾellifîn,* Dımaşk 1376-80/1957-61 → Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî), VI, 123; Karatay, *Topkapı-Türkçe Yazmalar,* I, 66, 625; Ö. Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi,* İstanbul 1974, II, 738-739; Özege, *Katalog,* IV, 1974; Serkîs, *Muʿcem,* II, 1621.

ALİ TURGUT

ABDULLAH b. FAYSAL

(عبدالله بن فيصل)

Suûdî ailesinden iki defa iktidara gelen Vehhâbî emîri

(bk. SUÛDÎLER).

ABDULLAH b. FERRÛH

(عبدالله بن فروخ)

(bk. İBN FERRÛH).

ABDULLAH b. HAMDÂN

(عبدالله بن حمدان)

Abdullāh b. Hamdân b. Hamdûn b. Ebi'l-Heycâ' (ö. 320/932)

Hamdânîler hânedanının kurucusu.

Tağlib kabilesine mensup olan ve hânedana adını veren Hamdân b. Hamdûn, 259'dan (873) itibaren Musul ve çevresinde cereyan eden siyasî olaylarda gösterdiği başarı ile Abbâsî hilâfeti nezdinde itibar kazanmış, bu sayede oğulları da devletin yüksek kademelerine tayin edilmiştir.

Hamdân'ın ikinci oğlu olan Abdullah, 901'de halifenin hizmetine girdi. Üç yıl sonra Karmatîler'le yapılan savaşta ağabeyi Hüseyin'in maiyetinde askerî kabiliyetini ortaya koydu; bunun üzerine Musul valiliğine tayin edildi (293/905-906). Bu sırada Muhammed b. Bilâl'in kumandasında isyan eden Hezbânîler'e karşı gönderildi ve çetin mücadeleler sonunda onları itaat altına almayı başardı. Ağabeyi Hüseyin'in halifeye karşı isyanı sırasında halife kuvvetleri arasında yer aldı ve ağabeyini esir alarak itibarını arttırdı. 301'de (913-14), bilinmeyen bir sebeple Musul valiliğinden azledilince isyan ederek Musul'u zorla ele geçirmeye kalkıştıysa da başarılı olamadı ve halifeden aman dilemek zorunda kaldı. Halife Muktedir-Billâh onu affetti, hil'at giydirdi ve ertesi yıl yeniden Musul valiliğine getirdi. 303'te (915-16) Hüseyin tekrar isyan edince Hamdânî ailesi mensupları hapsedildi; ancak Abdullah kısa bir süre sonra serbest bırakıldı.

Abdullah b. Hamdân'ın 919 yılında Sâcoğulları'ndan Yûsuf b. Ebü's-Sâc'ı Erdebil yakınlarında yakalaması üzerine, Hamdânîler tekrar eski itibarını kazandı. Önce Dînever valiliğine tayin edilerek Horasan yolunun emniyetini sağlamakla görevlendirildi. 925'te üçüncü defa Musul valiliğine tayin edildi. Musul'da Hamdânî hâkimiyeti böylece kesinlikle kurulmuş oldu. Vali ve hilâfet ordusunun kumandanı sıfatıyla önemli bir mevki sahibi olan Abdullah, Musul ve çevresinde devamlı karışıklıklar çıkaran Bedevîler'i itaat altına alarak bölgede sükûneti sağladı.

Karmatîler'e karşı verilen mücadelede önemli bir rol oynayan Abdullah, bir süre sonra halife tarafından hac yollarının korunmasıyla görevlendirildi. Hac dönüşü, Karmatîler'in âni bir baskınına uğradı ve büyük kayıplar verdi. Kendisi de dahil yüzlerce kişi esir edildi. Basra ve Hûzistan'a sahip olmak isteyen Karmatî reisi Ebû Tâhir, halife nezdinde yardımcı olmasını istediği Abdullah'ı iyi karşıladı ve görüşmelerde aracılık yapması için esirlerle birlikte onu da serbest bıraktı. Halife ile Karmatîler arasında anlaşma sağlanamayınca Ebû Tâhir yine âni bir baskınla Kûfe'yi ele geçirdi (Kasım 927). Bir ay sonra Kûfe yakınlarında yapılan savaşı da Karmatîler'in kazanması, Bağdat'ta büyük bir telâşa sebep oldu. Halife, Mûnis el-Hâdim kumandasında 40.000 kişilik bir orduyu Karmatîler'e karşı gönderdi. Abdullah'ın da katıldığı bu ordu Bağdat yakınlarındaki Akarkuf mevkiinde Karmatîler'le savaşa girişti; ancak her iki taraf da ağır kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kaldı.

Hayatının son yıllarında Abdullah da merkezdeki siyasî mücadelelere katıldı. Halife üzerinde büyük nüfuz sahibi olan Mûnis'e karşı girişilen harekette onun saflarında yer aldı. Muktedir-Billâh'ın tahttan indirilerek Kāhir-Billâh'ın halife olmasında da rol oynadı. Nihayet Bağdat'ta, birbirini takip eden karışıklıklar sırasında öldü.

Hamdânîler'in gerçek kurucusu olan Abdullah, iyi bir kumandan ve değerli bir idareci idi. Hayatının büyük bir kısmı savaş meydanlarında geçtiği için Ebü'l-Heycâ (muharebeler babası) unvanı ile anılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Arîb b. Sa'd, *Sılatü't-Târîḫi't-Ṭaberî* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl), Kahire 1960-70 → Beyrut, ts. (Dâru Süveydân), s. 11 vd.; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76 → Beyrut 1399/1979, VII, 538-539; VIII, 91-93, 200-206, ayrıca bk. *İndeks*; M. Canard, *Histoire de la dynastie des H'amdânides de Jazîra et de Syrie*, Paris 1951, s. 377-404; a.mlf., "Ḥamdānids", *EI²* (İng.), III, 126-131; M. Th. Houtsma, "Abdullâh", *İA*, I, 31-32.

HAKKI DURSUN YILDIZ

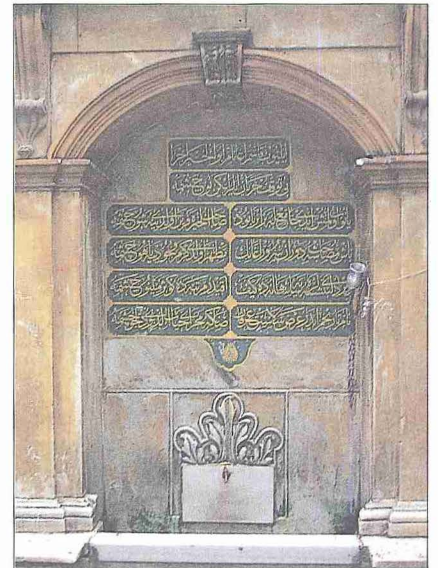
ABDULLAH HAMDİ BEY

(1832-1899)

Meşhur Türk hattatı.

İstanbul'un Kuruçeşme semtinde doğdu. Sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın torunu, II. Sultan Mahmud'un Istabl-ı Âmire Müdürü Mehmed Bey'in oğludur. İlk tahsilini Beşiktaş'ta Kapuağası mektebinde yaptı. Sülüs ve nesih yazılarını bu mektebin hat hocası Hâfız Mehmed Efendi'den öğrenerek icâzet aldı. Daha sonra Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin talebesi oldu. On yedi-on sekiz yaşlarında Sadâret Mektûbî Kalemi'nde kâtip olarak memuriyete başladı. 1877'de Şevki Efendi'nin ölümünden sonra padişah iradesiyle Menşe-i Küttâb-ı Askerî yazı hocalığına tayin edildi. Yine padişah iradesiyle kendisine reîsü'l-hattâtîn unvanı verildi ve

Abdullah Hamdi Bey tarafından yazılan Hacı Küçük Çeşmesi kitâbesi

bir *Şifâ-i Şerif* yazmaya memur edildi. 12 Rebîülâhir 1317'de (20 Ağustos 1899) öldü. Kabri Eyüp Sultan Türbesi civarındadır.

Abdullah Hamdi Bey pek çok talebe yetiştirdi ve eserler verdi. İstanbul Mahmutpaşa'daki Hacı Küçük Camii'nin kapı üstü ile yanındaki çeşmenin yazıları ona aittir. Hırka-i Şerif Camii ve diğer camilerde de yazıları vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Habîb, *Hatt u Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 180; İbnülemin, *Son Hattatlar*, İstanbul 1970, s. 20; R. Ekrem Koçu, "Abdullah Hamdi Bey", *İst. A*, I, 48.

 MUAMMER ÜLKER

ABDULLAH HAN

(ö. 1006/1598)

Özbek hanı (1583-1598).

Şeybânî hânedanına mensuptur. Muhtemelen 1532 veya 1533'te Âferinkent'te doğdu. Babası İskender buranın hâkimi idi. Daha sonra babası ile birlikte gittiği Karmine'de yaptığı mücadelelerle bir devlet adamı hüviyetine sahip olduğunu ispat etti. Taşkentli Nevruz Ahmed Han ve Semerkantlı Abdüllatif Han'ın saldırılarına karşı koyarak topraklarını Buhara ve Karşi taraflarına doğru genişletmeye çalıştıysa da önceleri başarısızlığa uğradı ve 1556'da ülkesini terketmek mecburiyetinde kaldı. Fakat kısa süre sonra Nevruz Ahmed Han'ın ölümü üzerine yeniden Karmine ve Şehr-i Sebz'de hâkimiyet kurdu. Mayıs 1557'de Buhara'yı alarak merkez yaptı; Mayıs 1561'de de babası İskender'i bütün Özbekler'in hanı ilân ettirdi; ancak idareyi babası namına kendisi elinde tutuyordu. Hânedan mensupları arasındaki karışıklıkları ortadan kaldırdıktan sonra 1574'te Belh'i, 1578'de Semerkant'ı, 1582'de Taşkent ve Siriderya'nın kuzeyini, ertesi yıl da Fergana'yı alarak ülkesinin topraklarını genişletti. Aynı yılın baharında steplere sefer düzenleyerek Kazakistan'a kadar ilerledi. Abdullah ancak babasının ölümünden sonra resmen tahta geçebildi (22 Haziran 1583).

Abdullah Han, 1588'de Taşkent'te çıkan isyanı bastırdıktan sonra Bedehşan, Horasan, Gîlân ve Hârizm'de bazı yerleri fethetti. Bu arada Sünnî bir lider olarak Safevî tehlikesine karşı Osmanlılar'la sürekli irtibat kurmak için elçiler ve mektuplar gönderdi. 1578'de gönder-miş olduğu elçi vasıtasıyla Osmanlılar'ı Ejder Han'a karşı yeniden sefer açmak için teşvik etti. 1588'de Ferhad Paşa'nın Karabağ ve Gence harekâtı sırasında İran'a karşı taarruza geçerek Herat'ı zaptetti, oğlu Abdülmü'min de Meşhed ve civarını aldı. Bu Özbek taarruzu, Safevîler'i Osmanlılar'la barış yapmak mecburiyetinde bıraktı. Ayrıca, Hârizm fütuhatını bildirmek üzere 1594'te İstanbul'a bir de elçi gönderdi. Diğer taraftan Hint-Bâbür Devleti ile iyi münasebetler kurmaya çalıştı. Halkı isyan eden Hârizm'i 1596'da yeniden zaptetmeden, Doğu Türkistan'a da bir sefer düzenleyen Abdullah Han'ın son yılları, 1582'den beri Belh'in idaresini babası adına elinde bulunduran Abdülmü'min ile ihtilâf içinde geçti. 1598 yılı başlarında vefat etti.

Özbekler'in büyük hükümdarlarından biri olan Abdullah Han, Sibir Hanı Küçüm Han'a yaptığı yardımlarla Müslümanlığın Uzakdoğu'da yayılmasında önemli rol oynamıştır. Ülkesinin topraklarını genişlettiği gibi, idarede ve para sisteminde de ıslahat yapmış, ticareti geliştirmeye çalışmıştır. İlim adamlarıyla sanatkârları korumuş, köprü, çeşme, kervansaray gibi çeşitli sosyal hizmetlere önem vermiştir. 1588 yılına kadar olan hayatı Hâfız Tâniş tarafından *Şerefnâme-i Şâhî* veya *ʿAbdullāhnâme* (Leningrad, Asya Müzesi Ktp., nr. 574) adlı eserde ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

Şeybânî Hanı Abdullah'ın bir minyatürü (F. Robinson, *Atlas of the Islamic World*, s. 102)

BİBLİYOGRAFYA :

Feridun Bey, *Münşeât*, İstanbul 1274-75, II, 143, 145, 147, 149, 151; Selânikî, *Târih*, İstanbul 1281, s. 229-230; Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyasî Münâsebetleri 1578-1590*, İstanbul 1962, s. 183, 190; A. Nimet Kurat, *Türkiye ve İdil Boyu*, Ankara 1966, s. 95, 158, 164, 166; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 254-255; T. Yılmaz Öztürk, "Abdullah", *İTA*, II, 311-313; W. Barthold, "Abdullah", *İA*, I, 34-35; a.mlf., "ʿAbd Allāh b. Iskandar", *EI²* (İng.), I, 46-47; R. Rahmeti Arat, "Küçüm Han", *İA*, VI, 1071; Yu. Bregel, "ʿAbdallāh Khan b. Eskandar", *EIr.*, I, 198-199.

 MEHMET SARAY

ABDULLAH b. HANZALE

(عبدالله بن حنظلة)

Ebû Abdirrahmân (Ebû Bekr) Abdullāh b. Hanzale el-Gasîl b. Ebî Âmir el-Evsî

(ö. 63/683)

Yezîd b. Muâviye'ye karşı Medine halkının biat ettiği sahâbî.

4 (625) yılında Medine'de doğdu. Babası Hanzale Uhud Savaşı'nda şehid düşmüş ve Hz. Peygamber naaşını meleklerin gaslettiğini haber verdiği için el-Gasîl veya Gasîlü'l-melâike diye anılmıştır. Annesi Cemîle, Abdullah b. Übey b. Selûl'ün kızıdır. Abdullah, Hz. Peygamber vefat ettiğinde yedi yaşında olmasına rağmen ashaptan sayılmıştır.

Kaynaklar Abdullah b. Hanzale'nin hayatından Harre Vak'ası dışında pek bahsetmezlerse de Medine'de büyük bir itibara sahip olduğu bilinmektedir. Bu sebeple, Halife Yezîd b. Muâviye'ye itaati sağlamak üzere Medine Valisi Osman b. Muhammed'in Dımaşk'a gönderdiği heyet içinde Abdullah da bulunuyordu. Yezîd, heyet üyelerini çok iyi karşıladıysa da heyettekiler Medine'ye dönünce onun şarap içtiğini, namaz kılmadığını ve günlerini işret âlemlerinde geçirdiğini ileri sürerek hilâfet makamına lâyık olmadığını söylediler. Bunun üzerine Medine halkının büyük çoğunluğu Yezîd'i halife olarak tanımadıklarını ilân edip Abdullah b. Hanzale'ye biat ettiler. Medine'de başlayan bu hareketin, o sırada Mekke'de bulunan ve daha sonra Hicaz halkının kendisine halife olarak biat edeceği Abdullah b. Zübeyr ile bağlantılı olduğu ileri sürülmektedir.

Medine'de bu hareketin başlaması üzerine Yezîd b. Muâviye, önce tehditkâr bir mektup, sonra da Nu'man b. Beşîr el-Ensârî'yi Medine'ye göndererek halkı itaata çağırdı, fakat sonuç alamadı. Bu sırada halkın valiyi ve Emevî sü-